

Marko Berginc

Pogorje rekordov

O Kaninu tako in drugače ter o tem, da so tam tudi kače

"Magla svuda, magla oko nas ...!" Refren znamenite pesmi Josipe Lisac je bil kot nalašč za tisti zgodnji poletni popoldan tam zgoraj na Kaninskih podih, ko so težki oblaki in megle sredi dneva ugasnili luč in pokrajino zavili v polmrak, temperaturo pa močno približali ledišču.

Prav zavidal sem dirkalnim konjem, ker jim njihove plašnice omogočajo vsaj dober enosmerni pogled, moj pogled v 360-stopinjskem krogu pa je segal le malenkost dlje od iztegnjene roke in je bil lahko sever tako spredaj kot zadaj, levo ali desno ... Brezciljno pohajkovanje po laštih med Babanskim skednjem in Laško Planjo je že samo po sebi orientacijsko precej zahtevno, saj korak pogosto vodijo Murphyjevi zakoni. Najbolj obetavno in po občutku najlažjo smer hoje zagotovo prekine neprehodno brezno s povratno zanko na izhodiščno točko ali na neoznačen obvoz prek sosednjih slemen v nove

¹ Megla povsod okoli nas.

globeli in grape, kjer zorni kot zajemata zgolj belina razbrazdanih sten in modrina neba nad njimi. Tukaj te le intuicija vodi naprej do naslednjega brezimnega vrha z upanjem, da je za njim neka skala, domača že iz preteklih odpotovanj, če lahko parafraziram pred desetletjem umrlega kantavtorja Tomaža Pengova. Ko pa te zagrneta nizka oblačnost in megla, zaščitna znaka Kaninskega pogorja, je modro upoštevati nasvet prijatelja Milana: *"Najbujš, de sedneš kar douka, an čakaš, an se samo troštaš, de se mgle usaj tkajviš razkedjo, de duboš kajšn orjentir."* (Najbolje, da se usedeš in čakaš in upaš, da se megle razkadijo vsaj toliko, da najdeš kakšno točko, po kateri se lahko orientiraš).

Kanin nad
Bovško kotlino
Foto
Peter Strgar

*Južni del Kaninskih podov in njihov "stražar"; zadaj oba Babanska skednja in Kobariški Stol
Foto Peter Gedei*

*Sončni vzhod na Velikem Babanskem skednju, 2117 m, levo Skutnik in desno Vrh Laške Planje
Foto Marko Berginc*

Potrpežljivost je božja mast in v takšnih razmerah (pre)hitre odločitve navadno ne prinesejo ničesar dobrega. Če ni hujšega, bom pač počakal, saj je zmeraj lahko še slabše. Vsaj dežuje ne, pomislim, ko že začjenja iz oblakov rositi. Hvala, gospod Murphy, raje se ne bom tolašil s tem, da ne grmi, ker že vem, kaj bi sledilo. Bolje, da se zavijem v šotorko in upam, da bo Milanova taktika čim prej delovala ...

"Gremo na Kanin!"

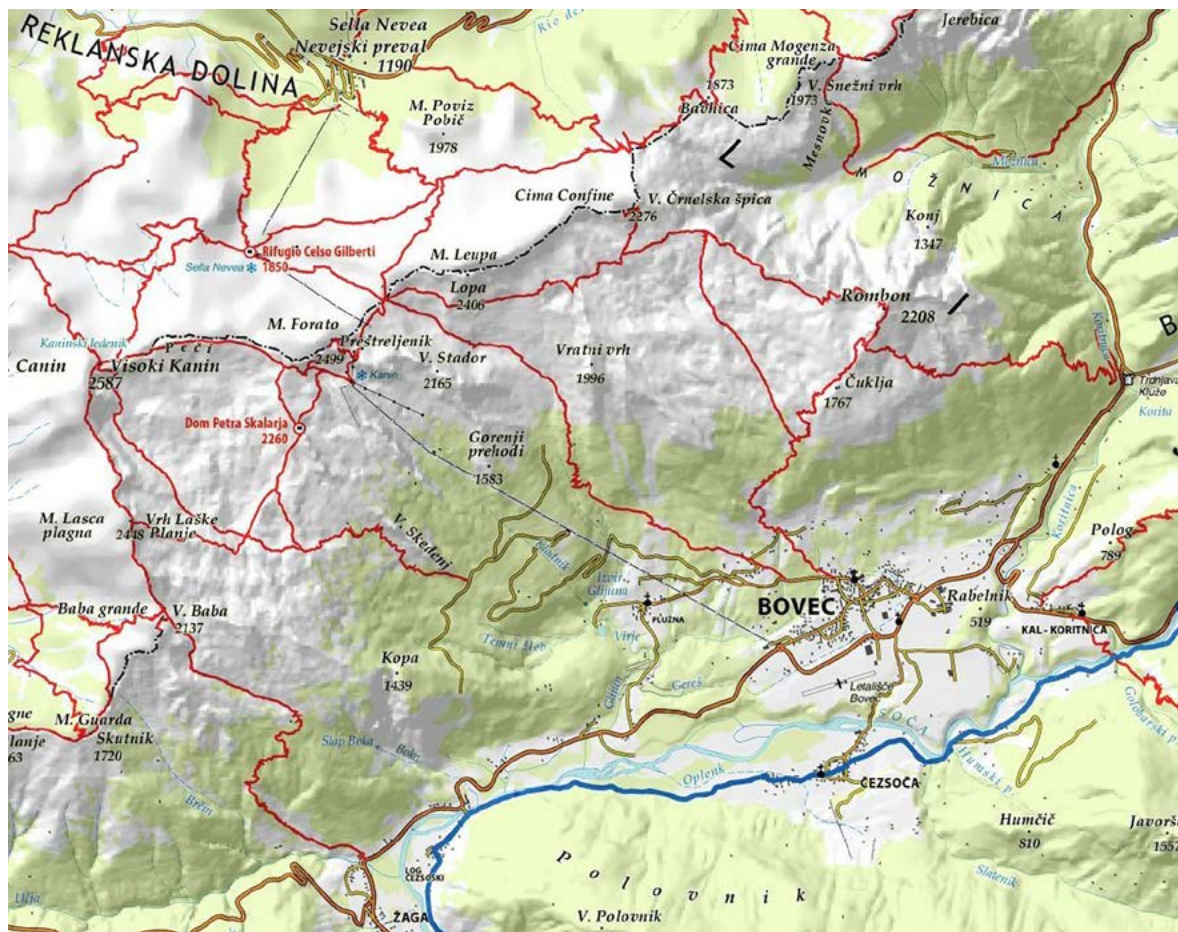
Tri besede, ki so bile dolga desetletja vsem obsoškim Primorcem gorvodno od Nove Gorice sinonim za odhod na smučanje v višave nad Bovško kotlino, bodo, kot na žalost kaže, (p)ostale del zgodovine.

A prav ta stavek odpira vprašanje, kaj sploh razumemo pod imenom Kanin? Smučišče? Vrh Visokega Kanina? Kaninske pode? Ali kar celotno Kaninsko pogorje med rekama Učjo do Možnico?

Čeprav se večina tematike v članku nanaša na zahodni del s Kaninskimi podi, je treba, v izogib nejasnostim, poznati geografsko opredelitev območja, ki jo je podal izvrsten poznavalec in raziskovalec Kanina, geograf dr. Jurij Kunaver, od lani tudi častni občan Občine Bovec: "Pogorje je dolgo približno deset in na slovenski strani široko 4 kilometre, zajema Kaninske in Prestreljeniške pode ter planoto Goričica. Na vzhodu ga omejuje Rombon, katerega grebenski masiv se nadaljuje prek Črnelse špice in Velike Lope, se spusti na Prevalo ter znova dvigne na Prestreljenik in preko Srednjega Vršiča preide na Visoki Kanin, se nadaljuje v smeri juga čez Vrh Laške Planje, Vrh Žlebi in obeh Bab, nakar objame skrajni zahodni del Rezsanske doline, saj zavije zahodno proti Skutniku in se preko Vrha Planje položi do mejnega prehoda Učja." S tem smo strokovno umestili in zamejili Kaninsko pogorje na zemljevidu Slovenije, a z besedo "Kanin" bo v vsakodnevnih debatah še vedno lahko zajet samo kakšen ožji del pogorja – odvisno od dojemanja vsakokratnega govorca. Zato niti ni napačno sklepanje, da je bovško smučišče dejansko na samem Kaninu, čeprav je najvišji vrh Visoki Kanin, v kopnih razmerah dobri 2 uri hoje zahodno od smučišča oziroma končne D-postaje nekdanj delujoče krožno kabinske žičnice. Ta se na nekdanjem najvišjem slovenskem smučišču zaustavi na 2200 metrih nad morjem sredi Prestreljeniških podov in točno pod vrhom Prestre-

Pregledni zemljevid Kaninskega pogorja
Vir Geodetska družba

Presteljenika (2499 m), bolj znanega po svojem naravnem oknu, ležečem nekoliko zahodneje. Vanj lahko enostavno dostopno kar prek melišč iz D-postaje ali po enostavni, družinam namenjeni ferati, ki se odcepi z

markirane poti, ki vodi s Sedla na vrh Presteljenika. Nekaj manj kot pol ure nam bo vzelo večinoma vodoravno prečenje njegovih južnih polic, da dosežemo že iz doline vidno, 10 x 8 metrov široko odprtino v

Vrh Presteljenika z oknom z južne strani; po izraziti polici desno in v višini okna vodi družinska ferata, ki se začne pri postaji sedežnice na Sedlu, 2284 m.

Foto Marko Berginc

grebenu z razgledom na italijansko, senčno stran pogorja, kjer so zadnji ostanki Kaninskega ledenika. Prav Kaninski podi, ki se začenjajo zahodno od Prestreljenika, so idealen kraj za zbiralce vrhov in rekordov obenem – tukaj je namreč največja gostota dvatisočakov v Sloveniji, ki jih lahko osvojimo v enem dnevu! Čisto vsi vrhovi na tej visokogorski planoti so višji od dva tisoč metrov, primat kot 12. najvišja slovenska gora ima prav Visoki Kanin (2587 m). Njegov "bratec", Mali Kanin (2571 m), ki leži dobre četrt ure hoje zahodneje, je le eno višinsko mesto za njim, a se kiti s prav posebnim rekordom, o katerem bo še tekla beseda.

Razočarani boste samo zbiralci žigov in vestni beležniki gorskih podvigov – prvi, ker ni žiga niti na vrhu Visokega Kanina, kaj šele kje drugje, slednji pa, ker večina vrhov sploh ni označenih na zemljevidih, le redki so poimenovani, zahtevna orientacija na kraških podih pa še dodatno poskrbi, da boste le stežka vedeli, s katerega vrha ste pošiljali *selfije*.

Ostanki zahodnega dela nekdanjega Kaninskega ledenika na italijanski strani Visokega Kanina (desno v ozadju). Nekdanje razsežnosti enotnega ledenika, ki je danes razkosan na več delov, kaže svetlejša obarvana skalna podlaga.
Foto Miha Pavšek

Dobra novica za biologe in slaba za zagrizene planince

Če je še pred kratkim veljalo prepričanje, da smo hribolazci nad 2000 metri varni pred nepričakovanimi srečanji z našimi strupenjačami, pa so ga novejša, s fotografijami podkrepljena opažanja precej omajala. V zadnjih 15 letih je bilo fotografiranih in natančno lociranih kar nekaj naših strupenih kač celo nad dva tisoč metri nad morjem.

Trenutni rekord na Kaninskem pogorju si lasti najdba 8. julija 2023, in to na kar 2570 metrih nadmorske višine. Tistega prijetnega dopoldneva je bilo na tamkajšnjih podih še kar nekaj snežišč, meja meglic pa na okrog

2200 metrih. Višje so razvajali kožo sončni žarki in le redke sapice so nama prišle kot naročene, da ni bilo že pretoplo. Nama? Ja, meni in simpatičnemu, precej neaktivnemu, okrog 40 cm dolgemu navadnemu gadu (latinsko *Vipera berus*). Dokaj zgodnja ura, ko tedaj še delujoča kaninska žičnica še ni "izbruhala" svojih potnikov – pohodnikov, je botrovala prav meditativni tišini, ki je ob prijetnih temperaturah zvonila kačo na prosto. Ker se je gad sončil na travnati zaplati tik poleg najvišje točke Malega Kanina, markirane z mejnim kamnom, je bilo rekordno nadmorsko višino enostavno natančno določiti.

Navadni gad sicer živi v večjem delu severne Evrope in Velike Britanije, najdemo pa ga lahko tudi v zahodni in osrednji Evropi, na Balkanu; razširil se je celo do ruskega otoka Sahalin, severne Mongolije in severozahoda Kitajske. V Alpah ga najdemo običajno med 1500 in 2400 metri, zelo redko tudi višje, a ga lahko razglasimo za najboljšega "planinca" med strupenja-

Višinski rekordi strupenjač v Evropi in Sloveniji

V Italiji so navadnega gada opazili na 2958 metrih, na vrhu Sassopiatto, v Švici je višinski rekord 2700 metrov, v Avstriji pa na 2420 metrih.

Najvišje dokumentirane najdbe strupenjač v Sloveniji:

Navadni gad (*Vipera berus*): Mali Kanin, 2570 m, Travnik, 2245 m, Viševnik, 1928 m, Mali vrh /Belščica, 1886 m

Modras (*Vipera ammodytes*): Debeli vrh, 1780 m
Laški gad (*Vipera Aspis*): Breginjski Stol, 1265 m

Navadni gad na rekordni nadmorski višini

Foto Marko Berginc

Sodelujte pri beleženju kač po gorah

Herpetološko društvo zbira podatke o razširjenosti kač v Sloveniji. Bazo sistematsko dopolnjujejo zadnjih 20 let, toda v visokogorju v občutno manjši meri. Zato pozivajo obiskovalce gora, da z njimi delijo fotografije kač iz težje dostopnih terenov, saj tako prispevajo k popolnejši sliki razširjenosti vrst po Sloveniji. Poleg fotografije je treba navesti čim natančnejšo lokacijo, datum in čas posnetka oziroma opažanja ter osnovne vremenske razmere. Podatke jim lahko pošljete na info@herpetolosko-drustvo.si oz. jih pokličete na 070 171 414. V sklopu društva deluje tudi KAČOFON (040 322 449), kjer je možno pridobiti informacije o opaženih kačah v Sloveniji ter nasvete, kako postopati, če se kača pojavi v bližini domovanj oziroma zaide v objekt.

čami. Do kaninskega rekorda je primat prav tako držal navadni gad, opažen na Travniku 2245 metrov visoko. Tudi med ostalimi višinskimi rekordi nad 1800 metri so sami gadi, modras je dokazano priplezal le do višine 1780 metrov (Debeli vrh).

Na tem seznamu bi lahko bila tudi ameriška turistka, ki naj bi jo leta 2019 pri koči na Doliču (2151 m) ugriznil navadni gad – če bi ga seveda najprej fotografirala in mu šele nato izkazovala naklonjenost. Želela naj bi ga namreč pobožati, saj je menila, da v Sloveniji ni strupenih kač. Pomanjkljivo informiranost je plačala z bolečo in otečeno roko, a bila hkrati nagrajena z brezplačnim panoramskim poletom – GRS-jevci so jo namreč s helikopterjem spravili vse do ljubljanskega UKC.

Čprav se kače bojijo človeka in se mu skušajo umakniti, če jih le ne presenetimo med sončenjem ali prehranjevanjem, je strah pred kačami vseprisoten in neredko vodi do paničnih reakcij, celo pokončanja teh zavarovanih in za naravno ravnovesje zelo koristnih plazilcev. Med žrtvami so večinoma naše stru-

pene kače, a neredko tudi ostale, od gožev in beloušk dalje. Še najpogosteje se med njimi znajde smokulja, ki jo pogosto srečamo tudi višje v gorah, saj jo zaradi hrbtnega vzorca – cikcakaste verige številni zamenjujejo za navadnega gada. Ta je, poleg laškega gada in modrasa, del triperesne deteljice "VIP"-kluba slovenskih strupenjač.

Za mnoge bo verjetno presenečenje podatke, da imamo v Sloveniji poleg naštetih tudi delno strupeno mačjeoko kačo (*Telescopus fallax*), a živi le v slovenskem Primorju in nima tako dovršenega in izpopolnjenega strupnega aparata kot kače iz družine gadov. Strupnike ima nameščene v zadnjem delu ustne votline in zastrupi plen šele med požiranjem, zato ta vrsta človeku ni nevarna. Je pa nevaren strup modrasa, ki, kot so zapisali v knjizici *Dvoživke in plazilci visokogorja Slovenije* (Center za kartografijo, 2019), "vsebuje nevrotoksične, proteolitične in hemotoksične komponente ter koagulate krvi. Ugriz povzroči lokalno oteklino, močno bolečino, pospešeno bitje srca in slabost, vendar je kljub temu redko smrten. Ker je strup modrasa zelo kompleksen, se ga uporablja za izdelovanje protistrupa za vse evropske strupene kače."

Po strupenosti mu sledi laški gad, ki je bolj agresiven od navadnega pa tudi njegov ugriz ima lahko hujše posledice. V obeh primerih čakajo žrtev vsaj lokalne otekline in bolečina, lahko tudi nekroza (razpad tkiva) in poškodbe krvožilnega sistema, a – razen v izjemnih primerih – ni smrtno nevaren.

Kako ločimo strupene od nestrupenih kač?

Strupenjače prepoznamo po čokatem telesu ter kratkem repu, ki se jasno loči od trupa, saj se hitro zoži, medtem ko pri nestrupenih kačah rep neopazno prehaja iz vitkega trupa. Običajno se strupene kače gibajo in bežijo počasneje od nestrupenih kač. Strupene kače v Sloveniji imajo špranjaste in pokončne zenice, nestrupene kače pa okrogle. Velja omeniti, da je zapisano razločevanje strupenjač po obliki zenice zanesljivo le v Evropi – najbolj strupene kače na Zemlji (celinski tajpan, črna mamba, kraljeva kobra ...) imajo namreč okrogle zenice – enako kot naše nestrupene kače.

Črnica (*Coluber viridiflavus*) iz družine gožev je naša najhitrejša kača in je človeku nenevarna.

Foto Miha Pavšek

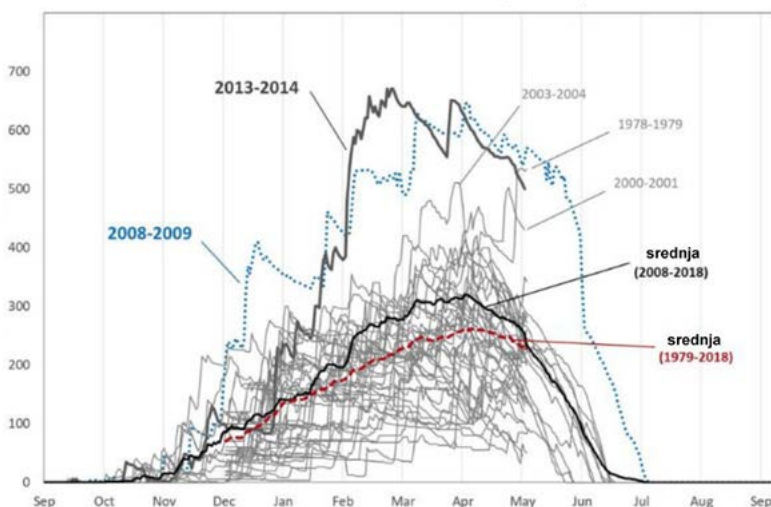
Meteorološka postaja na italijanski strani Kanina stoji blizu vzhodne zaplate Kaninskega ledenika; v ozadju venec gora med Montažem (Poliškim Špikom) in Višem. Foto Miha Pavšek

Kaninsko pogorje je najbolj moker del Julijskih Alp

Da dež nima mladih le v Bohinju, kjer so mu v enem tamkajšnjih krožišč postavili celo spomenik, ampak tudi na Kaninu, zatrjujejo avtorji italijansko-slovenske študije o ledenikih v Julijskih Alpah (8), ki so zapisali trditev iz mednaslova. Pritrjuje jim tudi meteorološki arhiv ARSO, ki za skrajni zahodni del Kaninskega pogorja (Učēja) leta 1960 beleži absolutni slovenski rekord – kar 6103 mm letnih padavin! Poleg tega so doslej od vseh slovenskih nižinskih meteoroloških postaj prav v Bovcu izmerili največjo 6-urno (275 mm, 4. 8. 1987, od 15.40 do 21.40), dnevno s 363 mm (14. 11. 1969) in 48-urno višino padavin (584 mm, od 7:00 12. 11. do 7:00 14. 11. 1969) v Sloveniji (5).

Tudi merilna postaja na italijanski strani Kanina (2200 m) za obdobje 1981–2010 navaja visoko dolgoletno povprečje letnih padavin – 3335 mm (najmanj februarja 180 mm, največ novembra 460 mm). Manjkalo ni niti snega; na višini 1830 metrov (koča Gilberti) so med letoma 1972 in 2018 namerili povprečno kar 6,8 metra visoko najvišjo sezonsko SVSO. Po neuradnih ocenah naj bi bila zadnja rekordna in precej nadpovprečno snežna zima na naši strani Kanina

Dnevna skupna višina snežne odeje (SVSO) 1979–2018, koča Gilberti, 1830 m
Vir Renato R. Colucci, Manja Žebre in ostali

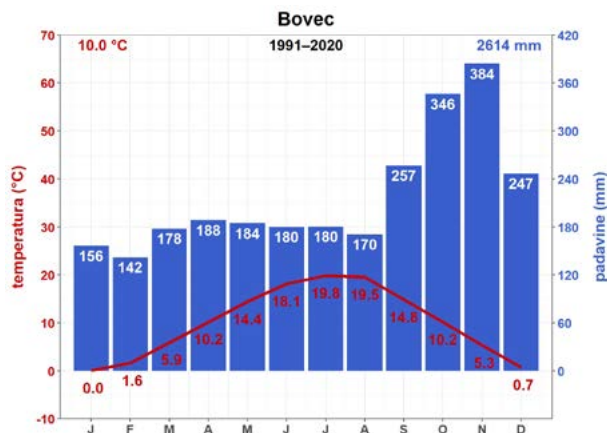

2020/21 z okoli 7 metri snega, a k sreči ni povzročila tako tragičnih dogodkov kot tista leta 1952, čeprav so se tudi tokrat prožili obširni snežni plazovi, ki so dosegli obseg, kakršnega pomnijo le najstarejši prebivalci. Februarja 1952 je po večdnevem neprekinjenem sneženju v ločenih plazovih izpod Kanina (Žaga) in Rombona (Ravni Laz), umrlo na Bovškem 10 ljudi.

Podobna tragedija je prizadela bližnjo Borjano, kjer sta dva zaporedna plazova z grebena Kobariškega Stola zasula zgornji del vasi; prvi je pokopal pod seboj tudi dva domačina, oba pa sta povzročila ogromno škodo na infrastrukturi. Da zadnja rekordna zima ni botrovala podobnim tragedijam, gre najbrž zasluga zaraščanju pobočij. Ta so bila v preteklosti večinoma gola, porasla le s travo, saj so domačini v boju za preživetje skušali izrabit vsako zaplato kolikor toliko rodovitne zemlje – vsaj za pašo drobnice in košnjo, da so lahko zagotovili živini dovolj krme za zimo. Danes gozdovi in nizko rastje skoraj v celoti prekrivajo spodnje dele kaninskih pobočij in segajo že praktično do naselij, zato so najboljša naravna plazovna zaščita, ki učinkovito preprečuje nekontrolirano plazenje in zaustavlja ali pa upočasnjuje plazovino na poti v dolino.

Pri takšnem preobilju padavin, ki so, kot nam pove strokovnjak za naravne nesreče in domačin dr. Blaž Komac, "posledica gibanja toplega in vlažnega zraka iznad Jadrana, ki na poti v notranost celine najprej trči ob kaninski masiv, se med prisilnim dviganjem ohlaja, kondenzira in kot dež ali sneg vrne na površje", seveda ne preseneča, da imajo strokovnjaki Kanin za vzorčni primer visokogorskega krasa. Brezštevilne dežne kapljice, ki padajo na sklade sorazmerno čistega dachsteinskega apnenca (ta gradi tudi večji del Triglavске severne stene, op. ur.), najlepše izraženega v prepoznavnih kaninskih laštih, so ga skozi tisočletja prepredle z najrazličnejšimi kraškimi oblikami – ga razbrazdale s ostrimi škrapljami in žlebiči, spodjedle vmesne dolomitne plasti v izrazite spodmole ter poglobile s številnimi kotliči, jamami in brezni.

Podnebni diagram za Bovec 1991–2020; povprečna letna količina padavin na Kaninu je še precej višja in meri krepko preko 3000 mm.
Vir ARSO

Pri tem bode v oči podatek, da na celotnem Kaninskem pogorju praktično ni vodnih izvirov, saj vse padavine že po nekaj metrih izginejo v nedrjih kraškega podzemlja in pokukajo na plano šele globoko v dolini. Dolomitne, za vodo težje prepustne kamninske plasti, ki uravnava pot podzemnih voda in s tem tudi pot spodnjih delov kaninskih brezen, "visijo" (geologi pravijo temu vpad geoloških plasti, op. ur.) proti Bovcu, zato je večina izvirov na južni strani. Tako lahko že z magistralne ceste občudujemo najmarkantnejši slap

Snežišča v zgornjem delu Krnice, ki so v večji meri ostanki snežnih plazov, vztrajajo pogosto vse do začetka poletja. V ozadju je sedlo Prevala.

Foto Marko Berginc

Boka, ki izvira na 725 metrih nadmorske višine in nato hitro pade čez skalni previs kar 106 metrov globoko, še nadaljnjih 30 metrov pa polzi po strmih pobočju. Po obilnejših deževjih ali ob pomladanskem taljenju snega drži primat najbolj vodnatega slovenskega slapu z rekordnim pretokom okrog 100 m³/sekundo.

Kaninski podi z značilnimi lašti
Foto Marko Berginc

V neposredni bližini, le nekoliko nižje (423 m), je vhod v jamo Mala Boka, za katero speleologi predvidevajo, da ima višinski potencial okrog 1900 metrov, če jo bo jamarjem uspelo povezati z nekaterimi najglobljimi kaninskimi brezni; najbolj obetavna je povezava s Skalarjevim breznom. Tak sistem bi postal najgloblja evropska jama, do svetovnega rekorda, ki ga z 2223 metri globine drži jama Verjovkina v Abhaziji (skrajni SZ Gruzije), pa vseeno manjka še precej metrov.

Voluharski raj

Poleg vseh ljubiteljev neokrnjene narave, planincev, turnih smučarjev in drugih aktivnih obiskovalcev je to območje prava meka za zelo posebne pripadnike živalskega sveta – voluharje. Voluharje? Seveda v bogati flori in favni Kaninskega pogorja najdemo ogromno zanimivih pripadnikov in pripadnic živalskega sveta – od planinskega močerada in svizcev pa do gamsov in njegovega veličanstva kozoroga, zato načeloma voluharji ne bi smeli biti med posebej zanimivimi, a vendarle so! Razlog se skriva v šaljivem samopoiimenovanju raziskovalcev našega podzemlja – številni drzni člani jamarskih društev iz vse Slovenije in tujine namreč že desetletja raziskujejo in preučujejo številna brezna in jame tega območja.

Med "voluharje" se uvršča tudi eden najboljših jamskih fotografov na svetu, Ljubljančan Peter Gedei z večdesetletno jamarsko kariero, katerega dih jemajoče fotografije podzemnih dvoran in brezov so marsikoga navdušile za jamarstvo. Vendar pa nas opozarja, da so visokogorske jame zelo zahtevne: "Naporen

*Vertikala Delirium
Tremens v
Skalarjevem breznu
Foto Peter Gedei*

*Slap Boka z mostu za Log Čezsoški, pod katerim je vstopna - izstopna točka za veslanje po Soči.
Foto Miha Pavšek*

Jamski objekti v Kaninskem pogorju in primerjava z nekaterimi drugimi:

Globina: Čehi 2, 1505 m / Najgloblja jama na svetu: Verjovkina, Gruzija, 2223 m

Dolžina: Črnelso brezno pod Veliko Črnelso glavo, 20.066 m / Sistem Migovec - Tolminski Migovec, Bohinjsko-Tolminsko gorovje, 43.009 m

Najvišja nadmorska višina vhoda v jama: Psihosomatika - Mali Kanin, 2412 m / Zlatorogov razglednik nad Triglavskim ledenikom, 2669 m

je že dostop, ker je treba premagati kar nekaj višincev, da sploh pridemo do vhoda v jama, nakar se pravo jamarsko delo šele začne. Zaradi dolgotrajnih raziskav in velikih globin je v jami nujno bivakiranje, treba jih je opremiti s fiksnimi vrvmi, nadležna je tudi nizka temperatura (le okrog 2 stopinji, v običajnih jamah okrog 7), krušljive stene, stalna nevarnost padajočega kamenja ..."

Kanin drži kar nekaj slovenskih in tudi svetovni jamarski rekord – ima najglobljo slovensko jama (jama Čehi 2, 1505 metrov globine) in največ jam, globljih od 1000 metrov (kar deset od enajstih v Sloveniji), ponaša se z največjo gostoto odkritih jam na enoto površine (km²) in s svetovnim primatom – najglobljo neprekinjeno vertikalno ali navpičnico. To pomeni, da z malo sreče lahko vržemo kamen, ki bo pristal čisto na dnu jame, potem, ko bo točno 643 metrov

prosto padal v temo – tolikšno globino so namreč izmerili tej jami, poimenovani Vrtiglavica. Sicer je v Sloveniji registriranih že več kot 15.000 jam, od tega jih je okrog tisoč na Kaninu. Največ jih je v okolici jamarskega bivaka na Kaninskih podih in Babanskega skednja – okrog 300/km².

Za laike bo morda presenetljiv podatek, da je za visokogorske jamske ekspedicije najprimernejši zimski čas, ko je na Kaninu debela snežna odeja. "Takrat so razmere v jami načeloma suhe, ni nevarnosti vdora vode zaradi nalivov, temperature v notranjosti pa so enako visoke kot poleti," še pojasni Gedei.

Jamski prizor iz brezna Macola blizu jamarskega bivaka na Kaninskih podih, kot ga je videl eden od "voluharjev", sicer priznani jamski fotograf.

Foto Peter Gedei

Glavnina kaninskih voda se skriva v njegovem podzemlju, na dan privrejo šele v dnu okoliških dolin, le redke nekoliko nad njim.

Foto Peter Gedei

Območje brez oskrbovane planinske koč

Seveda je dostop do jam pozimi še veliko zahtevnejši kot poleti, zato je zlata vredno vsako varno zavetje, a teh niti v najboljših časih Kanina ni bilo v izobilju, sedanje stanje pa še najbolje ponazarja rek: "Začeli smo slabo, nato je šlo samo še na slabše!" Na celotnem pogorju ni namreč niti ene, vsaj sezonsko odprte in oskrbovane koč, kar je tudi svojstven slovenski rekord.

Že zaprti bivak Slavka Svetičiča in Koča Petra Skalarja leta 2020
Foto Marko Berginc

Jamarski bivak na Kaninski podih Foto Marko Berginc

Bivak GRS Bovec pod Kriščem na lokaciji prve koč Foto Marko Berginc

Leta 2010 so na Kaninskih podih jamarji sicer postavili svoj bivak (pod Glavo nad Laštom, 2112 metrov) in prav zaradi njihove vztrajnosti najbrž še "diha" tudi planinska koč Petra Skalarja, locirana na sedlu pod Konjcem, ki z 2260 metri nadmorske višine drži četrto mesto na lestvici najvišjih planinskih postojank v Sloveniji. Koča je namreč za planinske obiskovalce zaprta že vse od prvega padca kaninskih "jajčkov" (ljubkvalni izraz za kabine krožno kabinske žičnice) leta 2013 in je bila kar nekaj let prepuščena na milost in nemilost tamkajšnjim ostrim zimam, orkanskim vetrovom ter obilju padavin. Nato jo je kot bazo za jamske ekspedicije začela uporabljati Jamarska zveza Slovenije (JZS), na njej je opravila nujna vzdrževalna dela ter preprečila nadaljnje propadanje, v zadnjih letih pa jo pospešeno ureja. V vmesnem obdobju (leta 2016) je Planinska zveza ob asistenci domačih društev PD in GRS Bovec ter JZS na atraktivnem mestu tik ob koči postavila vizualno sicer všečen, a funkcionalno in lokacijsko povsem neprimeren aluminijasto-leseno-stekleni bivak. Ta ni prav dolgo zdržal surovih vremenskih razmer, ki pozimi vladajo na Kaninu, saj lahko piha krepko čez 150 km/h (rekordna izmerjena hitrost vetra je bila sicer 13. julija 2023, in to več kot 165 km/h).

Kot pravi tedanji predsednik bovških planincev Robert Rot, so "že leta 2019 zaradi varnosti planincev prepovedali njegovo uporabo in z improvizirano nameščeno leseno desko prek vhodnih vrat onemogočili dostop v notranjost. Od takrat naprej je

Kratka zgodovina prenočitvenih objektov na Kaninu

1895 - prva postojanka, postavljena na Kaninskih podih pod Kriščem, 1811 m (Jadranska podružnica nemško-avstrijskega planinskega društva iz Gorice);
1915-1917 postojanka poškodovana med 1. svetovno vojno;

1922 - koč obnovi CAI (Club Alpino Italiano) iz Trsta;
1936 - koč povečana in prenovljena;

24. avgust 1952 - odprtje prenovljene koč, ki jo poimenujejo Dom Petra Skalarja (po domačinu iz Čezsoče Ferdu Kravanji, tigrovcu in partizanu s psevdonomom Peter Skalar);

1. januar 1972 - koč uničena zaradi požara;

1983 - odprtje koč na novi lokaciji pod Konjcem, 2260 m;

2010 - Jamarska zveza Slovenije (JZS) postavi jamarski bivak na Kaninskih podih, točneje pod Glavo nad Laštom, 2112 m;

2013 - koč Petra Skalarja zaprejo zaradi prepovedi obratovanja kaninske žičnice;

2016 - ob zaprti koči postavijo bivak Slavka Svetičiča;

2019 - bivak zaradi nevarnosti zaprejo za uporabnike;

2019 - GRS Bovec postavi svoj bivak na lokaciji prve koč pod Kriščem;

2022 - JZS vzame koč Petra Skalarja v 12-letni najem.

bil bivak zaprt." Tudi sam sem že ob obisku novembra 2017 ob ne pretirano močnem deževju opazil, da voda pod panoramsko stekleno steno pronica v notranjost bivaka. Še bolj so me zmotili nekateri notranji detajli, ki so bili dejansko namenjeni sami sebi in predvsem izkazovanju izvirnosti, zanemarjajoč osnovno poslanstvo vseh bivakov, tj. funkcionalnost. Takšna je bila recimo "plezalna" stena z oprimki, ki je nadomeščala klasično lestev za vzpenjanje na višje nivoje ležišč. Kdor si jo je zamislil, se zagotovo ni nikoli bos ali pa v nogavicah poskušal povzpeti po njej na pograd.

Čeprav iskreno cenim trud vseh, ki skušajo planincem olajšati in sploh ustvariti razmere za prenočevanje v gorah, v primeru tega bivaka delim mnenje mnogih, da je bil žal neprimeren za visokogorski svet. Od leta 2021, ko so ga dokončno razstavili, njegovi sestavni deli oziroma kar je od njih ostalo, še vedno ležijo v okolici koč, planinci pa s(m)o ostali brez vsaj zasilne strehe nad glavo. Dejstvo je, da Kaninsko pogorje potrebuje vsaj en nov bivak za obiskovalce. Brez delujoče kaninske gondole žal ni dovolj obiska, da bi se pokrili stroški delovanja in oskrbovanja Doma Petra Skalarja. Še najhitreje in z najmanj vložka bi se verjetno dalo urediti posebno zimsko sobo v sklopu koč, ki bi bila stalno odprta za obiskovalce, a bi tu morali biti v ospredju skupni interesi tako jamarjev (aktualni najemniki) kot tudi PZS in PD Bovec, ki je lastnik koč.

Uzpon, ki mu ni para

Pomanjkanje vode in oskrbovanih planinskih koč dela že tako težko dostopno in odmaknjeno Kaninsko pogorje obiskovalcem še bolj neprijazno. Prav enodnevni vzpon na Visoki Kanin iz doline je planinski podvig, ki po prehojenih *višincih* v Sloveniji nima para. Če izberemo za izhodišče Žago, bomo prehodili do od strel razdejanih ostankov lesenega križa na Visokem Kaninu več kot 2400 višinskih metrov (Žaga 362 m, Visoki Kanin 2587 m, vzponi in spusti med potjo prispevajo še nekaj sto višinskih metrov) in se naužili polno malho nepozabnih razgledov. Za primerjavo: pot na Triglav iz Zadnjice, ki je med dostopi na našega očaka najdaljša, premaga nekaj več kot 2200 metrov višine.

Do vrha Kanina ne boste nabrali le *višincev*, temveč tudi precejšnjo razdaljo. Zanj poskrbijo stare italijanske mulatjere, ki so osnova za večino planinskih poti v Posočju. Najprej nas markacije po zelo strmi stezi prek Ognjenka pripeljejo do 1400 metrov visoke opuščene planine Ban (tudi Baban, Ben). Tu zapustimo markirano planinsko pot in po vsaj dodatni uri hoje dospemo pod oba Babanska skednja (1800 m), kjer je dragocen izvir pitne vode. Po dokaj dobro ohranjeni mulatjeri in mimo ostankov italijanskih položajev iz prve svetovne vojne s pomočjo možicev dosežemo razpotje nad Krliščem, kjer se priključimo markirani poti s planine Gozdec. Od tu nas markacije po Kaninskih podih oziroma čez Zadnji Dol v stilu

Najvišji deli Kaninskega pogorja se dvigajo preko 2000 metrov nad Bovško kotlino. Pogled nanj izpod bližnjega Krasjega vrha, spodaj na desni je vas Plužna. Foto Miha Pavšek

Del grebena med Vrhom Laške Planje in Malim Kaninom, po katerem poteka Visoka Rezijanska pot.
Foto Marko Berginc

"gori-doli in malo naokoli" pripeljejo pod vrh Visokega Kanina. Na koncu nas čaka še vzpon po delno zavarovani poti skozi poševen in strm žleb.

Za lovce na višinske rekorde pa je na voljo še ultimativni izziv – zelo zahtevna *Ta visoka Rosajanska pot* (Visoka Rezijanska pot) z vsaj 500 dodatnimi višinskimi metri in kar nekaj bonus urami hoje in plezanja. Nanjo se lahko priključimo, če z mulatjere tik pod planino Ban zavijemo levo po markirani poti, kjer po travnati Dolini sledimo redko posejanim markacijam za Veliko Babo. Na sedlu Med Baban se z italijanske strani po strmem žlebu priključi pot od bivaka Manzano oziroma iz najzahodnejšega dela Rezije, s planine Kot. Tu Knafeljčeve markacije nadomestijo rdeči trikotniki Visoke Rezijanske poti, ki nas vodijo desno, na Vrh Žlebi (2317 m) ter dalje do Vrh Laške Planje (2448 m). V resnici ne gre za pravo planinsko

Tudi tu smo v kraljestvu Zlatoroga. Kozorog na Laški planji, spodaj planina Kot v Reziji.
Foto Marko Berginc

pot, temveč bolj za markirano brezpotje s precej skopo posejanimi in marsikje slabo vidnimi markacijami, zato je treba pogosto ugotavljati, kje naj nadaljujemo oziroma kje vodi najlažji prehod.

Tukaj smo že globoko v kraljestvu kozoroga, ki so ga na italijanski strani Kanina naselili v 90. letih prejšnjega stoletja, danes pa se počuti domače tudi pri nas, zato niso nikakršna redkost črede s po 20 in več kozorogi. Povrhu vsega niso pretirano plašni, v prepadnih stenah celo predrzni in ponosni gospodarji grebenov, zato se jim je bolje umakniti, če gredo proti nam, saj priznavajo le pravilo močnejšega; že od zapisa legende o Zlatorogu dalje vemo, kdo je to v Julijcih.

Nadaljujemo po delno izpostavljenem grebenu vse do Črnega Vogla (2422 m), kjer nas čaka najbolj izpostavljen del poti – zračni spust po in ob grebenski razi z zelo krušljivo in grušča polno skalo do sedla Čez Dol (2345 m). Sledi še kratek, strm skalni del z nekaj plezanja, nato pa se lahko sprostimo in uživamo na preprogi gorskega cvetja v grebenskih razgledih na Rezijo in Kaninske pode vse do vrha Malega in Visokega Kanina. Omeniti velja, da je celotna grebenska pot praktično brez varoval, z izjemo krajše jeklenice in dveh stop pod Vrhom Žlebi. Zato ni primerna za vrtoglave in neizkušene gornike, v vsakem primeru pa zahteva odlično psihofizično pripravljenost.

Mesečeva pokrajina

Vsepovsod razmetane snežno bele skale, ogromne skalne plošče, zložene druga vrh druge, redke zaplate zelenja, kot britev ostri robovi škrapelj in žlebov, globoki doli in nad njimi dvignjeni vrhovi ter obroč 2300 in večmetrskih vršacev okoli nas, vse to dela Kaninske pode, kot jih uzremo z zahodnega roba

pod Malo Kačarjevo glavo, nekako nezemeljske, neresnične ... "Mesečeva pokrajina," jih slikovito opiše že omenjeni Milan Rot iz Žage, izvrsten poznavalec območja: "Ko priležeš na Lašte, se počutiš kot Neil Armstrong po pristanku, na Luni."

V slabih 50 letih lovskega staža je Milan, sledeč starim pastirskim, lovskim ter gamsjim stezicam, večinoma pa kar brezpotjem, prebredel pogorje po dolgem in počez. Zato iz lastnih izkušenj ve, kako orientacijsko zahteven je Kanin, še posebej, kadar ga objemajo oblaki ali megla, ki so na Kaninu popoldanska stalnica. Oblaki in meglice se iz Italije lahko hitro prevalijo čez greben tudi v najbolj jasnih dneh, ko ni daleč naokoli niti oblaka, in se neredko razvijejo v nevihte

Eden redkih višje ležečih izvirov je nad planino Gozdec. Foto Marko Berginc

s strelami in sodro, medtem ko se Bovška kotlina še naprej koplje v soncu.

Markiranih poti po Kaninu ni veliko, številne markacije so obledele in še zdaleč ne velikodušno posejane, možici nas lahko zavedejo, saj so bolj namenjeni orientaciji jamarjev kot pa osvajanju vrhov. Zato se je treba na ture po "mesečevi pokrajini" temeljito pripraviti. Tudi zaradi visokih poletnih temperatur, ko se na Kaninskih podih počutiš kot v razbeljeni pečici – svetel skalnati svet še okrepi moč sončnih žarkov (bela skala je v tem pogledu podobna snegu in odbija precejšen del sončnega sevanja), s tem pa utruji oči, stalen vetrič pa izsuši še tako dobro namočeno grlo. Poznavanje lokacij redkih izvirov v tem pogorju je zato izredno dragoceno, vedno pa imejte s seboj vodno železno rezervo.

Večini gornikov najbolj znan, vodnat in dostopen izvir je sicer ob markirani poti na Visoki Kanin nad planino Gozdec, a žubori še precej nizko, saj ga dosežemo na začetku ture, ko še nismo žejni. Veliko bolj dragocen, stalen in zaradi v živo skalo vklesanega "korita" tudi dovolj vodnat je izvir med Malim in Velikim Babanskim skednjem pod mulatjero v smeri na Veličega. Korito je po mnenju odličnega poznavalca zgodovine prve svetovne vojne Marka Simiča delo italijanskih alpinov, ki so imeli v bližini svoj tabor; obe njihovi zapuščini danes s pridom uporabljajo jamarji. Milan pozna še izvirček pod Konjsko polico na severni strani ostenja Malega Babanskega skednja in na isti strani tudi težje dostopen izvir pod Velikim Babanskim skednjem; oba sta za pohodnike preveč skrita in odmaknjena. V skrajni sili si na podih skoraj vedno lahko pomagamo s snegom, ki ga najdemo v globljih kotličih in grapah tudi v najbolj suhem poletju. V tem primeru moramo obtežiti nahrbtnik še z gorilnikom in dodatno posodo.

Značilen kraški lašt nad okoliškimi kotličji, v katerih se še dolgo v poletje zadržuje sneg, ki je kotličje tudi izdolbel. V ozadju Prestreljenik, 2493 m in Grdi vršič, 2340 m.

Foto Peter Gedei

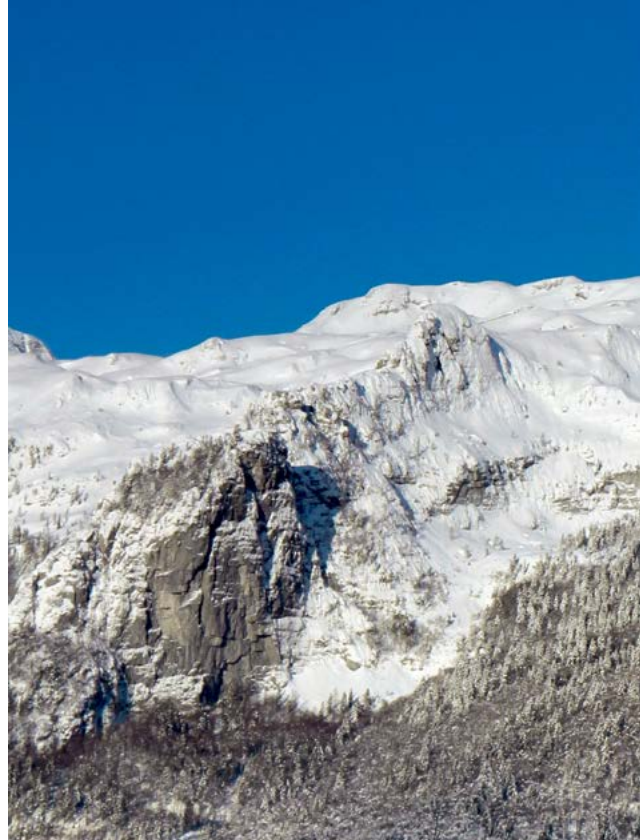
Planina Krnica je edina še delujoča v Kaninskem pogorju. Foto Marko Berginc

Kaninske planine so hranile partizane

Najvišje in najbolj vzhodno med vsemi izvira skromen studenček pod masivom Lope, ki je tudi vir pitne vode za edino še delujočo visokogorsko planino Krnico. Nekoč je bilo na Kaninu šest večjih planin, kjer so pasli ovce in koze, poleg omenjene še Globoka, Ognjenk in Baban nad Žago ter Gozdec in Goričica nad Bovcem. Visokogorsko pašništvo, ki je v poletnih mesecih značilno za celotno Zgornje Posočje, je domačinom omogočilo, da so lahko vzredili tretjino več živine, kot bi jo samo z dolinsko pašo. V juniju so odgnali živali na planine, v dolini in nižje ležečih senožitih pa so spravljali seno za zimsko krmo, ko je bila živina v hlevih.

Pastir Igor Mlekuž se vrača v dolino s stirpami – enoletnimi, še nemolznimi kozami. Foto Marko Berginc

Prav pastirjem s teh planin gre velik del zaslug, da je tu našla varno mesto partizanska bolnica, označena kot Sanitetna postaja št. 10. V strmih pobočjih nad planino Baban se namreč skriva težko dostopna in

z visoko travo prikrita naravna votlina, v kateri je od aprila do avgusta 1943 delovala bolnišnica, ki je prve ranjence sprejela po spopadih z Italijani na sosednjih planinah Božica in Golobar. Lokacija na enoličnem travnatem pobočju je bila tako skrita, da so jo včasih iskali celo tisti, ki so zanjo vedeli. Bolničarji in lažji ranjenci so se zaradi vlage v Kamrici (kot so imenovali 3 metre široko, 6 metrov dolgo in 2 metra visoko votlinico) preselili na drugo, ruševnato stran doline v Rupco, kjer so bili nekoliko boljši pogoji za nastanitev (tam je danes spominska plošča). Hrano iz doline in planine Baban so prinašali oskrbniki ter pastirji, ki so pravočasno opozorili osebje, ko je bila lokacija bolnišnice izdana. Njeni stanovalci so se srečno, pod plaščem nenadnega pasu oblačnosti, umaknili na varno še višje proti Kaninu, medtem ko so Italijani pod vodstvom izdajalca z ročnimi bombami in plamenometalcem razdejali in požgali prazno Kamrico.

Sčasoma so visokogorske planine opustele, le na Krnici je Igor Mlekuž iz Zavrzelna leta 2015 obnovil in moderniziral sirarno s hlevom, napeljal vodo izpod Lope, tako da od junija do septembra bivata tam z ženo, in to 1250 metrov visoko nad morjem. Neredko jima jo zagodejo samosvoje koze (imata jih več kot sto), ki včasih kar nočejo nazaj s paše, zato mora Igor včasih narediti še precej dodatnih "pastirskih" kilometrov navkreber, preden prižene čredo nazaj na planino. Zadnja leta mu pri tem pomagata veličastna planšarska psa pasme tornjak, ki nadomeščata pastirja in varujeta drobnico pred šakali, volkovi in tudi medvedi, ki so se v zadnjih letih naselili v Posočju ali pa so tam le prehodno.

Mlekuževi ob enem negujejo staro bovško tradicijo, da *stirpe* (enoletne nemolzne koze), zgodaj poleti odženejo na Kaninske pode, kjer jih pustijo potikati naokrog vse do zime, ko jih pred prvim snegom priženejo nazaj v dolino. Nekoč, pred modernimi (GPS) ovraticami, ki omogočajo njihovo sledenje, je za lastnike to lahko pomenilo tudi večdnevno brezplodno tavanje po kaninskih prostranstvih, preden se je v pozorno pastirjevo uho ujel zven zvonca kozje glave družine, ki je izdal lokacijo tavajoče črede.

A skrb za koze je zgolj uvod v ostale aktivnosti, ki delovni dan na planini raztegnejo od jutranje zore do trde teme – vsakodnevni molži (sprva tudi dvakrat dnevno) sledi dolgotrajni postopek sirjenja ter kuhanja albuminske skute. Ravno ta skuta je značilnost posoških sirarjev. Po zaključku sirjenja iz bakrenega kotla poberejo sveži sir, ga postavijo v obode, obtežijo, da se izloči odvečna sirotka in dobi obliko hlebcev. Nato iz ostankov primarne sirotke in s segrevanjem pridobijo še skuto, ki je v osnovi sladka in bogata z beljakovinami, a tudi hitro pokvarljiva. Da ji podaljšajo rok traja-

nja, jo osolijo, kar pa je lahko dvorezno – starejša ko je, bolj oster in pikanten okus (in tudi vonj) dobi, zato se nekaterim lahko zdi že pokvarjena, medtem ko je za druge šele to tista prava skuta, ki si zasluži svoje ime. Spet tretji jo pridno mešajo in načrtno starajo po več mesecev, da pozimi iz nje pripravljajo močno zdravilno skutnico, vsi pa jo tradicionalno jedo kot prilogo kuhanim čompam (krompirju), ki nikjer ne teknejo bolj kot v nedrjih kaninskih gora.

Če pokrajina pod Kaninom s smaragdno Sočo na čelu navdušuje obiskovalce z vsega sveta, je zgodba Kaninskega pogorja nekoliko drugačna. Namreč kakorkoli, kadarkoli, s komerkoli, od kjerkoli že se boste namenili povzpeti na Kanin, bo pred vami Hamletova dilema: biti ali ne biti oziroma Kaninu primerno – biti tu ali uiti. Kanin je namreč pogorje ekstremov in takšni so tudi odzivi nanj – ali se vanj nesmrtno zaljubiš in mu obljubiš večno zvestobo, ker ti v trenutku zleze pod kožo, ali pa ga ponoviš trikrat: prvič, zadnjič in nikoli več. Srednje poti enostavno ni. ●

Viri

- Vesna Cafuta, Marko Berginc: The highest-altitude recorded find of the adder *Vipera berus* (Linnaeus, 1758) in Slovenia on Mt Mali Kanin, Western Julian Alps, 2023. <https://journals.uni-lj.si/NaturaSloveniae/article/view/16313/14561>
- Kataster jam - <https://www.katasterjam.si/>
- Jurij Kunaver: Kaninsko pogorje naravoslovni, zgodovinski in turistični vodnik, 2011. Lidar: https://gis.arso.gov.si/evode/profile.aspx?id=atlas_voda_Lidar@Arso&AspxAutoDetectCookieSupport=1
- Meteorološki arhiv ARSO, 11. 10. 2024.
- Miha Pavšek: Snežni plazovi v Sloveniji, 2002.
- Jelka Peterka, Rok Uršič: Čas človečnosti, 2011.
- Renato R. Colucci, Manja Žebre in ostali: Winter Snowfall Provide Resilience to Very Small Glaciers in the Julian Alps, Europe, 2021. <https://www.mdpi.com/2073-4433/12/2/263>
- Mojca Vek, Nino Kirbiš, Aleksandra Lešnik, uredniki: Dvoživke in plazilci visokogorja Slovenije, 2019. https://www.ckff.si/javno/publikacije/Dvozivke_in_plazilci_visokogorja_Slovenije.pdf

Zimski pogled na Kaninsko pogorje iz Bovca

Foto Miha Pavšek